

**INSTYTUT BOTANIKI im. WŁADYSŁAWA SZAFERA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK**

ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków

tel. [48] 12 42 41 700; fax [48] 12 421 97 90

WWW: <http://www.botany.pl>

Dr hab. Agnieszka Wacnik, prof. PAN
Instytut Botaniki im. Władysława Szafera
Polskiej Akademii Nauk
Lubicz 46, 31-512 Kraków

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Fiłoc

pt.: "Postglacial vegetation changes of the Wigry National Park on the background of cold climatic oscillations"

(Postglacialne zmiany roślinności Wigierskiego Parku Narodowego na tle chłodnych oscylacji klimatycznych)

Aspekt formalny

Rozprawa doktorska Pani mgr Magdaleny Fiłoc została wykonana pod kierunkiem dr. hab. Mirosławy Kupryjanowicz, prof. UwB (promotora) i dr. hab. Danuty Drzymulskiej (promotora pomocniczego) w Instytucie Biologii Uniwersytetu w Białymstoku. Jej podstawą są trzy współautorskie artykuły naukowe, stanowiące spójny tematycznie zbiór opublikowany w języku angielskim, w latach 2014-2017, których Doktorantka jest pierwszym autorem. Dwie prace ukazały się w ważnych dla dziedziny paleontologii i nauk o Ziemi międzynarodowych czasopismach naukowych z bazy JCR: The Holocene i Quaternary International, zaś jedna w czasopiśmie *Studia Quaternaria* z listy B punktowanych czasopism MNiSW. Układ artykułów, podobnie jak i ich objętość, został dostosowany do wymogów czasopism. Wkład pracy Doktorantki, zarówno w sformułowanie koncepcji badań, wykonanie analizy pyłkowej, interpretację wyników i przygotowanie manuskryptów, zostały wyczerpująco określone i stosownie potwierdzone w załączonych Oświadczeniach współautorów. W skład rozprawy wchodzi też streszczenia w języku angielskim i polskim.

Ocena merytoryczna

Wybrany przez Panią mgr Magdalenę Fiłoc temat badawczy porusza ważną i słabo dotąd poznaną kwestię oddziaływań krótkotrwałych fluktuacji klimatycznych, rejestrowanych we wczesnym i środkowym holocenie w skali globalnej, na szatę roślinną północno-wschodniej Polski. Prace badawcze Doktorantki były realizowane jako część szerszych studiów paleoekologicznych, w których stanowią ważną i równocześnie łatwą do wyodrębnienia część. Doktorantka prowadziła badania palinologiczne osadów dennych trzech jezior: Suchar Wielki, Suchar II oraz Ślepe i na uzyskanych tą drogą wynikach oparła swoje dalsze wnioski. Przedstawiła wiarygodne uzasadnienie wyboru terenu badań, podkreślając kluczowe znaczenie umiejscawiania stanowisk na terenie Wigierskiego Parku Narodowego w północno-wschodniej Polsce. Położenie geograficzne jezior w przejściowej strefie klimatycznej, na granicy zasięgów i równocześnie tolerancji ekologicznej niektórych gatunków roślin, sprzyja bowiem rejestracji oddziaływań na środowisko oscylacji klimatycznych, nawet tych o mniejszym natężeniu.

Określone przez Doktorantkę cele podjętych badań jasno wynikają też z treści artykułów i sprowadzają się do poszukiwania odpowiedzi na kilka pytań: (1) jak przebiegał proces kształtowania się roślinności Wigierskiego Parku Narodowego i jakie etapy można wyróżnić w postglacjalnej ewolucji zbiorowisk roślinności lądowej regionu; (2) czy i w jaki sposób zapis palinologiczny zarejestrował krótkotrwałe holocenijskie oscylacje klimatyczne; a następnie (3) czy te notowane zmiany roślinności można skorelować z wynikami dostarczonymi przez inne źródła danych paleoekologicznych w skali lokalnej, regionalnej i ogólnoeuropejskiej; (4) czy zmiany widoczne w spektrach pyłkowych i traktowane jako następstwo powtarzających się ochłodzeń i ociepleń klimatu, można uznać za obraz rzeczywistych zmian roślinności, rozumianych jako zmiany składu taksonomicznego i liczebności poszczególnych taksonów w składzie zbiorowisk.

Badania palinologiczne mgr M. Fiłoc wykonała z wysoką rozdzielczością, adekwatną do założonych celów badań. Oznaczenie typów morfologicznych pyłku i spor przeprowadziła zgodnie z obowiązującą metodyką. Wnioskowanie oparła na standardowej sumie zliczeń sporomorf w spektrach pyłkowych. Lista taksonów zawartych w opublikowanych diagramach pyłkowych została ograniczona stosownie do szczegółowej problematyki poszczególnych prac, co jednak nie odzwierciedla w pełni wiedzy i umiejętności Doktorantki w tym zakresie. O bardzo dobrym opanowaniu warsztatu naukowego palinologa świadczą też znane mi jej prezentacje konferencyjne oraz współautorski udział w innych publikacjach, nie włączonych jednak do rozprawy doktorskiej. Gwarancją w tym zakresie jest też niewątpliwie osoba Pani Promotor dr hab. Mirosławy Kupryjanowicz, która posiada ogromną wiedzę i doświadczenie w dziedzinie. Pani mgr Magdalena Fiłoc udowodniła również, że sprawnie posługuje się aplikacjami programu POLPAL, służącego do zliczania i do wieloaspektowej analizy danych palinologicznych oraz do opracowywania modeli wiek-głębokość.

Doktorantka w swoich badaniach skoncentrowała się wyłącznie na aspekcie naturalnych przekształceń roślinności, analizując związki pomiędzy postęпами w ewolucji szaty roślinnej i wahaniami klimatu o wpływie modelującym środowisko naturalne.

Praca 1. *Fiłoc M., Kupryjanowicz M., Drzymulska D. 2014. Late Glacial and Holocene vegetation changes in the Wigry National Park, NE Poland – new pollen data from three small dystrophic lakes. Studia Quaternaria 31(1): 5-16.*

Za punkt wyjścia w badaniach, który jak się wydaje pozwolił doprecyzować koncepcję rozprawy doktorskiej, należy uznać wykonanie analiz palinologicznych pełnych profili osadowych z trzech wspomnianych już niewielkich jezior, akumulujących osady od interstadiału Alleröd późnego glacjału zlodowacenia wisły (jezioro Suchar Wielki) lub od początku holocenu (jeziora Suchar II i Ślepe) do współczesności.

Uzyskane sekwencje pyłkowe z badanych jezior, podzielone na lokalne poziomy pyłkowe, zostały szczegółowo przeanalizowane, a zrekonstruowany proces przemian roślinności obejmujący blisko 12 tys. lat radiowęglowych, skorelowano z wzorcowym stanowiskiem palinologicznym, jakim dla regionu jest jezioro Wigry. Szczególnie interesująca jest tu kwestia wczesnych notowań pyłku świerka w osadach z młodszego dryasu oraz ponowne pojawienie się świerka w fazie atlantyckiej holocenu. Pierwsze zjawisko zinterpretowano jako prawdopodobny przejaw obecności świerka syberyjskiego w regionie, związany z jego migracją z refugium glacialnych na terenie Rosji. Drugi etap migracji świerka to już efekt wkroczenia świerka pospolitego, zyskującego rzeczywistą rolę lasotwórczą dopiero w fazie subborealnej. Brakuje mi w tych rozważaniach informacji o ewentualnych znaleziskach późnoglacialnych i wczesnoholocenijskich szczątków makroskopowych świerka z obszaru

wschodnio-bałtyckiego oraz wskazania przyczyn jego szybkiego wycofania się z NE Polski. Właściwie została też zauważona krótkotrwała ekspansja brzozy, łączona z chłodnym wahaniami klimatu w fazie preborealnej oraz wczesne pojawienie się wiązu i olszy, zarejestrowane już pod koniec wspomnianej fazy. W kontekście wysokiej frekwencji pyłku drzew w osadzie z młodszego dryasu, jestem ciekawa opinii Doktorantki na temat lokalnej obecności drzewiastych brzoź oraz sosny, a także określenia, co może być przyczyną niższej niż w innych rejonach północnej Polski reprezentacji pyłku jałowca (co pokazują chociażby mapy izopolowe).

Praca 2. *Filoc M., Kupryjanowicz M., Rzodkiewicz M., Suchora M. 2016. Response of terrestrial and lake environments in NE Poland to Preboreal cold oscillations (PBO). Quaternary International, <http://dx.doi.org/10.1016/j.quaint.2016.02.052>.*

Artykuł wyznacza następny etap w badaniach Doktorantki, skoncentrowany na określeniu relacji klimat-roślinność w krótkim okresie wczesnego holocenu. Chłodna oscylacja klimatyczna w fazie preborealnej była dotąd w Polsce rozpoznawana i dyskutowana dość rzadko, choć w skali europejskiej takich opracowań jest więcej. Doktorantka włączyła się w ten temat badawczy, trudny, szczególnie przy braku szczegółowych rekonstrukcji klimatycznych dla obszaru Polski, z którymi można by było korelować zmiany widoczne w profilach pyłkowych. W mojej ocenie prace zakończyły się sukcesem, a zastosowanie obok analizy pyłkowej innych źródeł danych paleoekologicznych, jakimi są w tym przypadku informacje o składzie zespołów kopalnych okrzemek oraz wioślarek (badania wykonali specjaliści od tych grup organizmów), wzbogaciło i uwiarygodniło interpretacje wskazujące na klimatyczne podłoże zmian obrazu palinologicznego roślinności. Wyznaczone zostały trzy chłodne wahaniami klimatu (ok. 11300-11150, 11100-11000 i 10900-10850 kal. lat BP) rozdzielone ociepleniami we wczesnej fazie preborealnej i jedno ochłodzenie w późnej fazie preborealnej (ok. 10300-10200 kal. lat BP). Te krótkie, bo trwające ok. 50-150 lat, ochłodzenia są nieco lepiej zaznaczone w przypadku reakcji organizmów wodnych na zmiany temperatury i wilgotności klimatu. Ważne jest w tym kontekście potwierdzenie badaniami, że sumaryczna koncentracja pyłku roślin lądowych pokazuje analogiczne tendencje zmian jak w przypadku organizmów wodnych. Wydaje się zatem przekonujące użycie koncentracji pyłku, obok udziałów procentowych pyłku drzew, jako narzędzia identyfikacji oddziaływań klimatu na roślinność. Różnice w koncentracji pyłku w osadzie są łączone ze zmianami produkcji pyłku, na którą to wartość mają wpływ czynniki pogodowe, nie zaś ze zmianami tempa sedymentacji osadów. W pracy przedstawiono ważne wnioski dotyczące zróżnicowanego wpływu oscylacji klimatycznych na roślinność. W przypadku trzech pierwszych ochłodzeń doszło głównie do ograniczenia pylenia drzew, a jedynie w przypadku ostatniego ochłodzenia zmienił się też skład taksonomiczny roślinności (krótka ekspansja brzozy). Wyniki zostały drobiazgowo zinterpretowane, skorelowane z efektami innych badań w skali europejskiej i przedyskutowane w oparciu o aktualną literaturę.

Praca 3. *Filoc M., Kupryjanowicz M., Szeroczyńska K., Suchora M., Rzodkiewicz M. 2017. Environmental changes related to the 8.2-ka event and other climate fluctuations during the middle Holocene: Evidence from two dystrophic lakes in NE Poland. The Holocene, DOI: 10.1177/0959683617702233.*

Doktorantka wraz ze współautorami kontynuuje w niej analizę związku zmian roślinności z niestabilnymi warunkami klimatycznymi w holocenie. Wykorzystując w analogiczny sposób jak w pracy nr 2 te same narzędzia badawcze, podejmuje studia nad skutkami paleośrodowiskowymi powszechnie opisywanego zjawiska globalnego ochłodzenia ok. 8200 kal. lat BP. Obiektem badań były dwa jeziora: Suchar Wielki i Suchar II. Wykonane

multidyscyplinarne prace badawcze pozwoliły wykazać, że w okresie ok. 9200-5750 kal. lat BP występowało naprzemiennie sześć okresów cieplejszych i pięć okresów ochłodzeń. Duża dynamika klimatu wpływała na roślinność lądową i ekosystemy jeziorne, co zostało stosownie przeanalizowane w pracy. W przypadku środkowoholocentrycznych oscylacji klimatycznych zwracano uwagę w szczególności na zmiany koncentracji pyłku leszczyny oraz wiązu, lipy, dębu i jesionu, które jak wykazano we wcześniejszych opracowaniach, reagowały wyraźnym ograniczeniem produkcji pyłku na pogorszenie warunków klimatycznych. Stwierdzono istnienie na Suwalszczyźnie ochłodzenia pomiędzy ok. 8700-7800 kal. lat BP, odpowiadającego wydarzeniu 8.2 tys. kal. lat BP i zaznaczonego spadkiem koncentracji pyłku roślin związanych z klimatem cieplejszym. Było to równocześnie najchłodniejsze wahnięcie zaznaczone nie tylko w spadku koncentracji pyłku ale też przez pojawienie się wśród wioślarek i okrzemek gatunków indykatorowych dla klimatu chłodnego. Zakres czasowy, objęty szczegółowym rozpoznaniem palinologicznym, przypadła na okres słabej aktywności przedrolniczych społeczności ludzkich epoki kamienia. Uważam za uzasadnione pominięcie aspektu antropogenicznego w analizie przyczyn zmian środowiska. W związku z brakiem wzmianki na ten temat w pracy, ciekawa jestem czy w osadzie występowały wskaźniki pożarowe w postaci mikrofragmentów spalonych tkanek i jeśli tak, to czy pożary i związane z nimi odlesienia mogły wpływać na koncentrację pyłku w osadzie. Słabszą stroną pracy jest model wiekowy oparty na małej liczbie dat który generuje obraz stabilnego przyrostu osadu. Wykazanie dużej zgodności następujących po sobie zmian koncentracji pyłku w analogicznych przedziałach czasowych w profilach pyłkowych z obu jezior potwierdza szerszy zasięg obserwowanych zjawisk, niezależnych jak się wydaje od tempa akumulacji osadów.

Uwagi końcowe

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Fiłoc jest bardzo wartościowym i przemyślanym koncepcyjnie opracowaniem. Z jednej strony przedstawia ona rekonstrukcję naturalnych przemian roślinności Wigierskiego Parku Narodowego w postglacjale. Z drugiej strony szczegółowo identyfikuje, opisuje i udowadnia związki przyczynowo - skutkowe pomiędzy rejestrowanymi drogą analizy pyłkowej zmianami składu roślinności (bądź zmianami wielkości produkcji pyłku taksonów wrażliwych na zmiany temperatury) i krótkimi oscylacjami klimatycznymi. Rozprawa wnosi znaczący wkład w poznanie reakcji roślinności na zmieniające się warunki klimatyczne we wczesnym i środkowym holocenie. Dzięki podjęciu przez Doktorantkę tej wymagającej, słabo poznanej od strony palinologicznej tematyki i przeprowadzonym przez nią wysokorozdzielczym analizom, uzyskaliśmy szereg nowych i cennych wyników wzbogacających wiedzę. W mojej ocenie na szczególne podkreślenie zasługuje wykazanie, że: (1) preborealna oscylacja klimatyczna (PBO) obejmuje 4 krótkie okresy ochłodzenia, z których jedynie ostatni (datowane na ok. 10300-10200 kal. lat BP) połączony ze spadkiem wilgotności, spowodował rzeczywistą zmianę w składzie zbiorowisk leśnych, sprzyjając ekspansji brzozy. Pozostałe ochłodzenia wpływały głównie na wielkość produkcji pyłku drzew; (2) w środkowym holocenie klimat był niestabilny i podlegał wahaniom, a pomiędzy 9200-5750 kal. lat BP odnotowano sześć okresów ocieplenia i pięć okresów ochłodzenia klimatu. Najdłuższe ochłodzenie ok. 8700-7800 kal. lat BP, odpowiadające globalnemu wydarzeniu 8.2 tys. kal. lat BP, zapisało się spadkiem produkcji pyłku leszczyny, wiązu, lipy, dębu i jesionu, ale też pojawieniem się wśród organizmów wodnych taksonów preferujących chłodny klimat; (3) zmiany koncentracji pyłku w osadzie są skutecznym narzędziem identyfikacji siły oddziaływań klimatu na rzeczywisty skład roślinności, podczas gdy udziały procentowe pyłku w przypadku krótkich fluktuacji klimatu informują raczej o kondycji roślin czyli intensywności pylenia i wielkości produkcji pyłku; (4) zarejestrowana palinologicznie odpowiedź roślinności na krótkotrwałe zmiany

klimatyczne jest zbieżna z wynikami analiz kopalnych okrzemek i wioślarek z tych samych stanowisk, co świadczy o spójności zapisu paleośrodowiskowego; (5) wahania klimatyczne zidentyfikowane w północno-wschodniej Polsce notowane są też w innych rejonach Europy zatem zjawiska te mają ponadregionalny zasięg.

Pani mgr Magdalena Fiłoc jest w pełni ukształtowanym i dociekliwym palinologiem, o dużych umiejętnościach w zakresie syntezy różnych źródeł danych, sprawnie korzysta z bogatej literatury i wyciąga trafne wnioski z uzyskiwanych wyników.

Konkluzja

Podsumowując, uważam, że rozprawa doktorska Pani mgr Magdaleny Fiłoc spełnia wszystkie wymogi stawiane przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. nr 65/03 poz 595, z późn. zmianami). Wnioskuje zatem do Rady Naukowej Wydziału Biologiczno-Chemicznego Uniwersytetu w Białymstoku o dopuszczenie Pani mgr Magdaleny Fiłoc do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 6 grudnia 2017

dr hab. Agnieszka Wacnik

